

LOWAN-leerlijnen: Inleiding Woordenschat

In het onderstaande een uiteenzetting van de ontwikkeling van de woordenschat bij nieuwkomersleerlingen. Op de LOWAN-site vind je programma's die helpend kunnen zijn bij de Nederlandse woordenschat-uitbreiding. Afhankelijk van jullie visie op woordenschatontwikkeling, kun je deze inzetten (zie blok op deze pagina).

Op het moment dat de nieuwkomer in het Nederlandse onderwijs start, beheerst hij/ zij een al een taal, de thuistaal. De nieuwkomer beschikt over vaardigheden (luisteren, spreken en gesprekken voeren) om zich mondeling uit te drukken. Of de nieuwkomer zich ook schriftelijk kan uitdrukken en kan lezen is afhankelijk van de onderwijservaring en thuisomgeving. De eerder opgedane vaardigheden, bijvoorbeeld een gesprek voeren en de kennis in de thuistaal kan de nieuwkomer inzetten. De thuistaal vormt de springplank voor het leren van het Nederlands: 'Een nieuwe taal leren bouwt hoe dan ook voort op de eerste taal. Beide talen putten uit dezelfde mentale opslag en neurale netwerken.' (Ruimte voor nieuwe talenten, 2017).

Zolang de nieuwkomer nog niet kan lezen in de nieuwe taal, het Nederlands, zal de ingang om nieuwe Nederlandse woorden te leren, de mondelinge taal zijn. In

gesprekken, tijdens spel (met anderen), tijdens instructie zal een nieuwkomer woorden gaan herkennen en begrijpen. Op het moment dat een nieuwkomer kan lezen in het Nederlands is er een nieuwe mogelijkheid om kennis te vergaren. Schriftelijke taal is dan ook een ingang om nieuwe woorden te leren en de woordenschat te vergroten.

Lesmaterialen woordenschat

Er zijn diverse materialen die je kan inzetten zodat leerlingen hun woordenschat kunnen vergroten: software, woordplaten, spellen, methode. Via de lesmaterialendatabase op LOWAN.nl een overzicht.

Zolang de nieuwkomer nog niet kan lezen in de nieuwe taal, het Nederlands, zal de ingang om nieuwe Nederlandse woorden te leren, de mondelinge taal zijn. In gesprekken, tijdens spel (met anderen), tijdens instructie zal een nieuwkomer woorden gaan herkennen en begrijpen. Op het moment dat een nieuwkomer kan lezen in het Nederlands is er een nieuwe mogelijkheid om kennis te vergaren. Schriftelijke taal is dan ook een ingang om nieuwe woorden te leren en de woordenschat te vergroten.

Een goede woordenschat is essentieel voor de communicatieve, sociale en cognitieve ontwikkeling (Van den Nulft en Verhallen, 2005). Persoonlijke factoren (interesse, motivatie), omgevingsfactoren (stimulus vanuit thuis, een geletterde thuisomgeving) en de al aanwezige kennis van de wereld zorgen voor een enorme diversiteit en

Bij de woordenschatontwikkeling in een tweede of derde taal is het van belang om te realiseren dat de nieuwkomer woorden kent in zijn/haar thuistaal.

variatie in de grootte van de woordenschat in de thuistaal van de nieuwkomer. De persoonlijke factoren en omgevingsfactoren zullen mede bepalen hoe de nieuwkomer de nieuwe taal zich eigen zal maken en zijn/haar woordenschat verder zal ontwikkelen.

In het voorafgaande spreken we over de woordenschat van een nieuwkomer. Wat is woordenschat eigenlijk? De woordenschat is de voorraad woorden die opgeslagen zijn in het brein, de woorden die je kent. Het kennen kun je verdelen in; woorden begrijpen, ook wel receptieve kennis en woorden gebruiken: de productieve kennis. Receptieve kennis gaat vooraf aan productieve kennis, dus je begrijpt eerst de

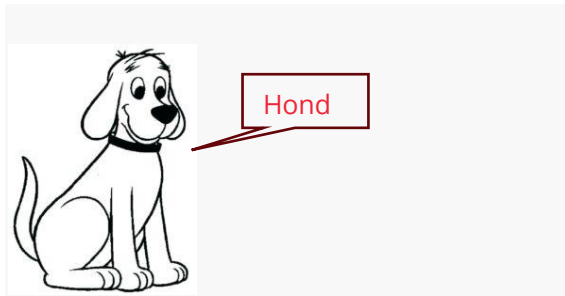
woorden voordat je ze kunt gebruiken (Vermeer & Kuiken, 2014). Voor een nieuwkomer geldt dus; eerst begrijpt de nieuwkomer de taal; de receptieve kennis. Hij/ zij kan iets aanwijzen of pakken als je het vraagt; 'waar zie de straat?' of 'wil je een pen pakken?' Daarna zal hij/ zij de taal zelf gebruiken; de productieve kennis. Een vraag die een beroep doet op de productieve kennis is: 'wat is dit?'. De nieuwkomer kan dan verbaal antwoord geven in een eenvoudige zin; 'Dat is een trein'. Dus begrijpen (receptieve of passieve kennis) gaat vooraf aan de gebruiken (productieve of actieve kennis), luisteren gaat vooraf aan spreken.

Bij de woordenschatontwikkeling in een tweede of derde taal is het van belang om te realiseren dat de nieuwkomer woorden kent in zijn/ haar thuistaal. Als een nieuwkomer een Nederlands woord tegenkomt dat hij/ zij al kent in zijn thuistaal dan kan hij/ zij aan het woord een nieuw (Nederlands) label hangen. Bijvoorbeeld een Arabischsprekende nieuwkomer kent de woorden 'qalam' (potlood) of 'murur'(verkeer) en leert de Nederlandse woorden 'potlood' of 'verkeer'. Andere woorden zullen ook nieuwkomersleerlingen, net als de van huis uit Nederlandsprekende leerlingen, leren op een later moment. Bijvoorbeeld een woord als 'erosie'.

Wat is een woord? Woorden leren

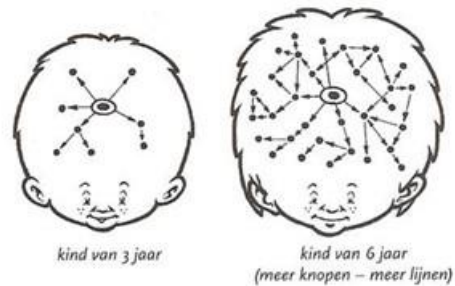
Volgens Vygotski (1934) is een woord een label met daarachter een concept. Bij het leren van woorden kan er een onderscheid worden gemaakt tussen concepten en labels. Een concept is alle betekenisaspecten die horen bij een woord en dat is opgeslagen in het brein. Een voorbeeld: het concept met alle betekenisaspecten bij het woord 'auto' kan zijn: vier wielen, een dak, een stuur, rijden, benzine tanken, vervoersmiddel. Dit concept, dit brokje

kennis is weer verbonden aan andere woorden in het brein. Een concept heeft een label, de uitsingsvorm. Het middel om met elkaar te communiceren; het woord, de letters, de klanken die erbij horen.

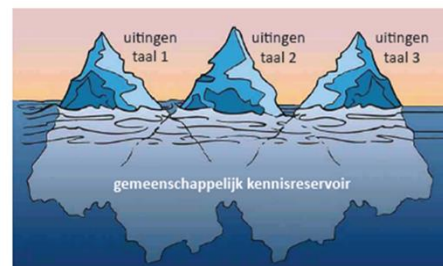
Alle woorden (concepten met labels) zijn met elkaar verbonden in het brein in een groot kennis opslagsysteem, een structureel netwerk (mentale lexicon). Bij het voorbeeld van het woord 'auto' is dat het woord verbonden is aan andere vervoersmiddelen bijvoorbeeld 'fiets', 'bus' of aan 'botsing'. Hoeveel betekenisaspecten een nieuwkomer kent, is divers en afhankelijk van de ervaring die de nieuwkomer met het woord heeft opgedaan. De kennis van een woord (het concept) zal zich in de loop der tijd verder uitbreiden en verdiepen (Nagy, Stahl, 2007). Het concept, dat brokje kennis bestaat zoals gezegd uit verschillende betekenisaspecten. Bijvoorbeeld: het concept met betekenisaspecten van een kleuter bij 'de bloem' kan zijn; steel, blaadjes, bloemblaadjes, water geven, plukken, vaas, etc. Een kind verdiept en verbreedt zijn concepten voortdurend met nieuwe betekenisaspecten doordat hij/zij nieuwe ervaringen in spel, tijdens interactie of ontdekkingen op doet of door aanbod op school en thuis kennis toevoegt. Daarnaast toetst het kind zijn/ haar concepten met de betekenisaspecten door te spelen, te gebruiken, door te lezen. Een kind kan bijvoorbeeld het woord 'bloem' hebben opgeslagen met de betekenisaspecten 'kroonblaadjes', 'stamper' en 'meeldraden' .

Als de nieuwkomer een tekst leest over bijen, voegt hij/ zij 'nectar' als betekenisaspect toe bij 'bloem'. Andere betekenisaspecten van bloem voegt het kind na een les over de tuinbouw toe, bijvoorbeeld; fruitteelt, telen, bevruchten etc.

Groei woordenschat: verbreding + verdieping

De (woord)kennis in de thuistaal wordt ingezet om de nieuwe taal te leren. In de afbeelding is de theorie van Jim Cummins weergegeven. Zijn theorie zegt dat er sprake is van een groot gemeenschappelijk kennisreservoir, onder water. Onder water zijn alle concepten met elkaar verbonden in het brein. Boven het wateroppervlak, zijn de ijsbergpunten zichtbaar, de taaluitingen, de labels, in verschillende talen.

Het Ijsbergmodel van Jim Cummins

In de eerste fase in het Nederlandse onderwijs leert de nieuwkomer hoogfrequente woorden, die in het dagelijkse leven voorkomen (DAT: Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid). DAT gebruikt de nieuwkomer als hij praat over dagelijkse dingen, dingen die hij/zij meemaakt. Later leert de nieuwkomer moeilijkere en abstractere woorden, schooltaalwoorden (CAT: Cognitief Academische

Taalvaardigheid). Voorbeelden van CAT is de taal die je nodig hebt om denkactiviteiten te verwoorden. Dit is abstractere taal die de nieuwkomer gebruikt bij bijvoorbeeld lezen, schrijven, argumenteren. De CAT is cruciaal voor de intellectuele ontwikkeling. Bij de oudere nieuwkomer is het belangrijk om hier al snel aandacht voor te hebben (Ruimte voor nieuwe talenten, 2017).

Veel voorkomend is dat een nieuwkomer woorden alleen in de thuistaal of juist alleen in de nieuwe taal kent. De oorzaak hiervan is erin gelegen dat hij/zij woorden in specifieke situaties heeft geleerd. In juist de thuis- of schoolsituatie. Bijvoorbeeld woorden voor eten; tomaat, opscheppen, kent de nieuwkomer alleen in zijn/haar thuistaal (thuisdomeinwoorden). Andere woorden alleen van school, bijvoorbeeld woorden die horen bij tekenen; potlood, scherpe punt, slijpen, gum (schooldomeinwoorden). Het is mogelijk dat de nieuwkomer de woorden van de thuistaal en de nieuwe taal in een gesprek door elkaar gebruikt.

Nieuwe woorden verwerft de nieuwkomer in een rijke taalleeromgeving thuis en op school. Bijvoorbeeld in rijke contexten op school of thuis tijdens (voor)lezen, tijdens kwalitatief goede interactie over verschillende onderwerpen, tijdens samenwerkingsopdrachten, in de winkel, tijdens het spelen, via films, etc. Dat gebeurt vaak impliciet, toevalligerwijs, maar dat kan ook expliciet, bewust gekozen door de omgeving van het kind. De thuistaal en thuisomgeving blijft een belangrijke pijler om te leren. Een nieuwkomer kan immers aan, de nieuw geleerde thuistaalwoorden een extra (Nederlands)label hangen. Tot slot; om gesproken taal of (geschreven) tekst te begrijpen is het belangrijk om de meeste woorden te begrijpen. Wil je een tekst goed kunnen begrijpen dan blijkt uit onderzoek dat je 90% van de woorden moet kennen

(dekkingspercentage) (Goossens & Vermeer, 2009). Daarom is het essentieel om in het nieuwkomersonderwijs aan de ontwikkeling van een rijke woordenschat te werken.

Veel voorkomend is dat een nieuwkomer woorden alleen in de thuistaal of juist alleen in de nieuwe taal kent. De oorzaak hiervan is erin gelegen dat hij/zij woorden in specifieke situaties heeft geleerd. In juist de thuis- of schoolsituatie.

Bronnen:

Goossens, N., & Vermeer, A. (2009). Wat Is Een Optimale Tekstdekking? Woordkennis En Tekstbegrip In Groep. Toegepaste taalwetenschap in artikelen, 82(1), 81-92.

Van den Nulft en Verhallen, 2005 Hajer, M., & Spee, I. (2017). Ruimte voor nieuwe talenten: Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool.

Stahl, S. A., & Nagy, W. E. (2007). Teaching word meanings. Routledge.

Vermeer, A. R., & Kuiken, F. (2014). Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs